

DE PARADEPAARDEN VAN HET LEGERMUSEUM

DUIZEND OUDE DRUKKEN

door Drs. J. W. A. van Eyk

Praenotanda

In 1958 verscheen bij de Staatsdrukkerij- en Uitgeversbedrijf een uniek boekwerkje als "Capita Selecta I" van de Centrale(Militaire)Catalogus, getiteld: "Negentig Boeken". De ondertitel luidt: Een Keuze-Catalogus van 17e en 18e eeuwse uitgaven, voorzien van bio- en bibliografische aantekeningen, samengesteld ter gelegenheid van het 90-jarig bestaan der Hogere Krijgsschool 1868 - 1958. In een "Ten geleide" op deze exclusieve publicatie heeft J. G. Schonau, destijds hoofd van het toenmalige "Centraal Bureau Militair-Wetenschappelijk Bibliotheekwezen", als eerste in het land getracht belangstelling te wekken bij het Ministerie van Defensie zelf en bij al degenen die participeren in het wetenschappelijk bibliotheekwezen voor de ruim duizend "oude drukken", uitgegeven tussen de jaren 1500 en 1800, welke de heer Schonau bij genoemd ministerie onder zijn beheer had.

Letterlijk schrijft pur sang bibliothecaris Schonau: "Het is te betreuren dat kennelijk in slechts geringe mate het belang van oude militaire literatuur wordt onderkend, niet alleen in, maar ook buiten de eigenlijke vakkring". Hij citeert vervolgens een Zwitserse geestverwant en vakgenoot, Paul Scherrer, bibliothecaris van de Eidgenössische Technische Hochschule te Zürich.

Uit dit citaat moge in dit verband het volgende worden geëxcerpeerd: "So ist das Militärische, mag man es noch so bedauern und verfluchen, keineswegs eine enge auf Strategie, Taktik und Kriegsmaterial begrenzte Angelegenheit, sondern eine der wesentlich formenden Kräfte in der Geschichte, ein heimlich und unheimlich Allgegenwärtiges.

Daraus gewinnt die Militärliteratur für jeden, der mit offenen Augen zu lesen versteht, ihre Hintergründigkeit". Nadat Schonau de wenselijkheid te kennen heeft gegeven van de uitgave van een speciale catalogus van de "militaire literatuur uit vervlogen eeuwen", hetgeen hij overigens als een "hachelijke onderneming" ziet, besluit hij zijn "Ten Geleide" met deze epiloog: "Het nut van dit bibliografische werk wordt geaccentueerd door het feit, dat in de tweede wereldoorlog tal van militaire bibliotheken verloren zijn gegaan. Hierdoor heeft ons land in vergelijking met andere landen een hogere plaats ingenomen op de ranglijst van nationaal bezit aan militair-historische werken.

Onze militaire bibliotheken leveren aan dit bezit, dat nog in zijn geheel moet worden ontsloten, een belangrijke bijdrage. Deze ontsluiting is mede van belang bij het onderzoek naar het aandeel van Nederlandse boekdrukkers in de 17e en 18e eeuw in de verspreiding van militaire literatuur".

Habent sua fata libelli

Boeken hebben hun eigen lotgevallen

(Terentius Maurus, De litteris, syllabis, metris 258)

Wij schrijven thans 1970, twaalf jaar na het verschijnen van het eerste, tevens laatste deel van de "Capita Selecta". Schonau is niet meer en met hem heeft het "Centraal Bureau Militair-Wetenschappelijk Bibliotheekwezen" opgehouden te bestaan. De stem van de supervisor,

tevens inspirator van de negen speciale bibliotheken van het Ministerie van Defensie, was - helaas - die van een roepende in de woestijn.

Ware het niet dat tanks de paarden geremplaceerd hadden en derhalve de aloude paardestallen voor andere doel einden waren vrijgekomen, dan zouden de duizend oude drukken in de diaspora zijn verdwenen. Papiermolens en rommelmarkten schijnen een magnetische aantrekkingskracht te hebben op het cultuur-historische bezit. Het valt nu niet moeilijk te raden dat inderdaad de duizend preciosa de droeve weg gingen naar een irrendabele paardestal, waar zij op een nog droever lot schenen te moeten wachten: de aftocht naar de cultuur-nihilisten.

Op het veelal verfijnde titelblad van verscheidene der oude drukken staat in de voet met trots als plaats van uitgave vermeld "Hagae Comitiss" ('s- Gravenpaege). Navranter kon het niet: juist daar bevonden zich die paardestal met zijn vergeten en verdoolde testimonia van onze nationale cultuurhistorie.

Het ligt zeer zeker niet in onze bedoeling bepaalde personen te affronteren en hen te beschuldigen van nalatigheid of ondeskundigheid bij de hierboven geschetste gang van zaken. Van de Londense huisvrouw - die in 1969 een schilderij, waarop zij naar zij zelf zei was uitgekeken en dat zij naar de vendu bracht, waar het een onvervalste Rembrandt bleek te zijn en een kapitaal opdracht - mag niet worden verondersteld dat zij voor een expertise van kunstwerken capabel zou zijn. Evenmin mag van vele burgerlijke en militaire autoriteiten die pragmatisch dienen te denken, worden verondersteld dat zij ware cultuurfilosofen zouden zijn en de bibliofilie tot hun uitrusting zou moeten behoren.

Overigens staan deze duizend oude drukken niet alleen. De verpaupering er van wekt reminiscenties op aan de lijdensweg welke ook andere kostbare boekerijen in het land moesten doorstaan en zelfs in het nieuws kwamen, zoals de kostbare boekenverzamelingen van leeggelopen kloosters en verlaten seminaria. In totaal betrof het hier 400.000 banden, waaronder vele honderdtallen handschriften en oude drukken.

Door een gelukkig intermédiar van de voorzitter van de stichting Het Nederlands Leger- en Wapenmuseum "Generaal Hofer, de brigade-generaal b.d. W.A. Feitsma, werden in 1968 de circa 170.000 banden van de zogenaamde "Historische Bibliotheek" van het voormalige Ministerie van Oorlog, waaronder zich de bewuste duizend oude drukken bevonden, uit hun Haags hippisch onderdak bevrijd en overgebracht naar het historisch "Armamentarium" (het voormalige "Magazyn van Holland) aan de Korte Geer te Delft. Het was geen sinecure een dergelijke boekenberg te transporteren.

Dank zij het organisatietalent van de bibliothecaris van het Legermuseum, van de nieuwe bibliothecaris van de "Historische Bibliotheek", en de medewerking van het Ministerie van Defensie, werd dit transport in een tiental dagen voltooid.

De "survival" van de Historische Bibliotheek en haar duizend oude drukken mag, achteraf bezien, als miraculeus worden beschouwd omdat de sporen van de ontredde van deze bibliotheek nog altijd zichtbaar zijn.

De "revival" van dit unieke cultuur-historische bezit kon thans een aanvang nemen.

Restaureren en catalogiseren

Met een bewonderswaardige toewijding hebben de nieuwe bibliothecaris en zijn assistent de Historische Bibliotheek een nieuw aanzien gegeven. Begonnen werd met het stofvrij maken van de enorme hoeveelheid boeken, hetgeen op zich reeds een gigantische taak betekende. De perkamenten en de lederen banden ondergingen een speciale behandeling, waarvoor de desbetreffende vakliteratuur werd geraadpleegd. Tenslotte werd de hulp ingeroepen van een

alleszins competente boekenrestauratrice, onder wier handen reeds verschillende zieltogende oude drukken reïncarneerden. De liefde voor en de kennis van het oude boek moge blijken uit een excerpt van een egodocument van deze restauratrice: "als de band van een boek wordt gerestaureerd, is het niet zozeer de bedoeling dat het boek er mooier van wordt, als wel dat het weer zijn functie kan vervullen; en die functie is: de bladzijden beschermen. Maar als die band de oorspronkelijke nog is, en door zijn aanzien het tijdperk en de sfeer van de inhoud weergeeft, is het ook zaak die band te respekteren".

Reeds in 1969 was de tijd rijp voor het catalogiseren van de boeken. Alle boeken betrekking hebbende op het voormalige Nederlands Oost-Indië zijn inmiddels gecatalogiseerd. Wanneer de desbetreffende catalogus in boekvorm verschijnt, zal deze niet alleen voor Nederland, maar ook ten behoeve van studie van onze geschiedenis in overzeese gewesten, een uitzonderlijk historisch document vormen.

Wereldprimeur

In een uitvoerig rapport anni 1969, stelt de Rijkscommissie van Advies inzake het Bibliotheekwezen, dat de "ontsluiting" een der primaire taken is van een bibliotheek. Een der wetenschappelijke medewerkers van het Legermuseum te Leiden, die reeds de concepten leverde voor de twintig delen tellende catalogus van de bibliotheek van het Legermuseum, waarvan inmiddels elf delen in veertien banden zijn verschenen en hiermede veel succes oogstte in museale en wetenschappelijke kringen in binnen- en buitenland, was de auctor intellectualis van een volkomen nieuw en meer contemporain type van een catalogus in boekvorm, welke hij de naam gaf van "Beeld-Catalogus". Hierbij had hij speciaal de duizend oude drukken van de Historische Bibliotheek op het oog.

Door hem werden inmiddels de concepten gereed gemaakt van een zeven delen tellende catalogus, waarin al deze oude drukken chronologisch, volgens het jaar van verschijnen zijn opgenomen. De bijzonderheid van deze uitzonderlijke catalogus is dat naast de titelbeschrijving van elk boek met een kort resumé van de inhoud, ook een fotografische reproductie van het titelblad van elk boek wordt afgedrukt, zodat de lezer zich een beeld kan vormen van de reële presentatie van de oude drukken.

Het eerste deel van deze kostbare catalogus, waarvoor een speciale bindomslag werd ontworpen door een gerenommeerd grafisch ontwerper (G. K. F.), ligt persklaar en zal naar mag worden aangenomen nog in 1970 verschijnen.

Een catalogus met een dergelijke inhoud en een dergelijke wijze van presentatie zal, als de tekenen niet bedriegen, een waarlijke primeur blijken te zijn. De importantie van deze catalogus moge blijken uit het feit dat zowel de "Library of Congress" te Washington als het "Dépot Légal de la Bibliothèque Nationale" te Parijs hun naam aan deze uitgave hebben willen verbinden.

De oudste druk

De hippische nomenclatuur in dit korte essay werd mede geïnspireerd door de oudste (Latijnse) druk uit de Historische Bibliotheek, waarvan het titelblad ontwapenend werkt: "een paard in het open veld", zoals in Griekse caractères in het midden van het titelblad staat aangegeven. Als auteur wordt vermeld Laurentius Rusius (Laurent Rusé) die zijn boek opdraagt aan Nicolaas, Kardinaal-Diaken van de Sint Adrianuskerk.

De titel van het boekwerkje "Hippiatria" wijst er op dat het de paardgeneeskunde behandelt in casu velerlei paardeziekten en de geneeswijzen er van; voorts laat het afbeeldingen zien van 43 paardebitten.

In de voet van het titelblad staat het impressum: Parijs als plaats van uitgave, Christian Wechel als uitgever en 1531 als jaar van uitgave.

Met dit juweel van oude boekdrukkunst wordt het eerste deel van de catalogus van oude drukken van de Historische Bibliotheek geopend, welke zowel voor museale als wetenschappelijke kringen een openbaring zal blijken te zijn en waarmede tevens de wensdroom van Schonau, de pionier van de ontsluiting van onze oude drukken, in vervulling is gegaan.